

УДК 633.1.003.13

Кузьменко О. А.,

викладач кафедри маркетингу та управління бізнесом Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, м. Умань

**СТАН І ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОЩУВАННЯ ЗЕРНА
КРУП'ЯНИХ КУЛЬТУР В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ
ПІДПРИЄМСТВАХ**

Kuz'menko O. A.,

*lecturer in marketing and business management Uman state pedagogical
University named after Pavlo Tychnya, Uman*

**THE STATE AND ECONOMIC EFFICIENCY OF CULTIVATION OF
GRAIN AND CEREAL CROPS IN AGRICULTURAL ENTERPRISES**

Забезпечення ефективного розвитку сільськогосподарського виробництва можливо досягти за рахунок використання інноваційно-інвестиційних факторів, що підвищують конкурентоспроможність продукції. Тому можна стверджувати, що чим вища якість продукції та її ціна, тим вища конкурентоспроможність і ефективність виробництва в цілому. Ефективність вирощування зерна круп'яних культур являє собою отримання максимального результату – виходу продукції на одиницю використаних ресурсів та показує не лише приріст обсягів виробництва, а й те, яким чином досягається це збільшення, тобто показує стан економічного зростання. Створення дієвого економічного механізму, що забезпечуватиме раціональне та ефективне функціонування сільськогосподарського виробництва є важливою умовою розвитку і становлення ринкових відносин в цілому.

Ensuring the effective development of agricultural production can be achieved through the use of innovative-investment factors that increase the competitiveness of

products. Therefore, it can be argued that the higher the quality of the product and its price, the higher the competitiveness and efficiency of production in General. The efficiency of growing grain cereals represents obtaining the maximum result is output per unit of resources used and shows not only increase production, but how it does this increase, i.e., shows the state of the economic growth. Creating effective economic mechanism that provides for efficient and effective functioning of agricultural production is an important condition for the development and establishment of market relations in General.

Ключові слова: економічна ефективність, зерно круп'яних культур, конкурентоспроможність, собівартість, ціна реалізації.

Keywords: economic efficiency, grain cereals, competitiveness, cost price, selling price.

Постановка проблеми. На етапі становлення глобальної економіки проблема ефективності виробництва в сільському господарстві є пріоритетною, тому що використання новітніх наукових досягнень набуло першочергового значення у зв'язку із зменшенням ресурсного потенціалу, а це в свою чергу дозволяє збільшувати прибутки від виробництва більш конкурентоспроможним шляхом, що загалом і сприяє ефективному виробництву.

Визначення ефективності є складною та багатогранною категорією, яка показує вплив об'єктивних економічних факторів виробництва на результативність, що є показником мети виробництва, а саме збільшення доходу. Якісна характеристика економічної ефективності відображається у досягненні високої результативності використання засобів виробництва. Цілісним народногосподарським економічним показником ефективності виробництва є збільшення продуктивності живої та уречевленої праці. Критерій виробничої ефективності показує відношення максимізації обсягу отриманого доходу до витрат живої і уречевленої праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У різний час питанню стану вирощування зерна круп'яних культур присвятили свої дослідження такі вчені:

В. М. Андрусак, В. І. Бойко, І. І. Лукінов, І. Г. Миколенко, А. Т. Опря, І. П. Пазій, П. Т. Саблук, О. В. Ульяновченко, Л. М. Худолій, М. І. Щур, та ін. При виробництві круп наявне велике коло невирішених питань, головними з яких виступають підвищення ефективності вирощування зерна круп'яних культур та інтеграція міжгалузевих відносин на ринку, що вимагає подальшого дослідження існуючих методів його підвищення, доповнення та систематизацію новими господарськими аспектами.

Формулювання цілей статті. Досягнення високого рівня добробуту населення та підвищення продовольчої безпеки неможливі без усестороннього і системного вивчення проблеми економічної ефективності. У зв'язку з цим актуальними є питання вивчення стану розвитку вирощування зерна круп'яних культур, визначення факторів розвитку та їх наукове обґрунтування в напрямі підвищення конкурентоспроможності.

Виклад основного матеріалу. Ефективне вирощування зерна круп'яних культур в Україні є не лише основою вирішення великої кількості накопичених економічних, фінансових і виробничих проблем, а й сприяє суттєвому зростанню валового внутрішнього продукту. Без нарощення його в достатньому обсязі та поліпшення внутрішньо галузевих економічних відносин в повній мірі забезпечити продовольчу безпеку держави неможливо.

Коло взаємопов'язаних даних становить загальну систему показників ефективності сільськогосподарського виробництва. Рівень розвитку виробництва зерна круп'яних культур залежить від їх урожайності. Розглянемо показники економічної ефективності вирощування зерна гречки в сільськогосподарських підприємствах Кіровоградської області в таблиці 1.

Таблиця 1 Економічна ефективність вирощування гречки в сільськогосподарських підприємствах Кіровоградської області

Показники	Роки						Відхилення 2012 р. від 2007 р., +/-
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
Частка в посівах, %	1,98	1,15	1,15	0,9	1,2	0,87	-1,1 в. п.
Урожайність, ц/га	5,6	8,7	9,3	6,6	10,5	6,5	0,9

Валовий збір, тис. ц	140,0	96,9	103,6	54,9	123,3	53,2	-86,8
Виробничі витрати, тис. грн	10098,7	9228,0	11036,2	10463,1	22208,6	14519,1	4420,4
на 1 га грн	322,6	498,8	609,7	721,6	1094,0	1008,3	685,7
1 ц продукції, грн	72,1	95,2	106,5	190,6	180,1	272,9	200,8
Реалізовано гречки всього, тис. ц	77,2	59,2	94,6	67,3	52,1	43,9	-33,3
з розрахунку на 1 га, ц	2,4	3,2	5,2	4,6	2,5	3,0	0,6
Товарність, %	55,1	61,1	91,3	122,6	42,3	82,5	27,4 в. п.
Ціна реалізації грн/ц	155,2	143,0	143,4	353,3	486,8	385,2	230,0
Виручка від реалізації, тис. грн	11982,3	8466,7	13570,1	23779,7	25361,2	16911,4	4929,1
Прибуток від реалізації, тис. грн	4466,7	1446,5	2809,3	9934,5	12851,4	5135,5	668,8
Собівартість, грн/ц	97,3	118,6	113,6	205,7	240,0	268,1	170,8
Рівень рентабельності, %	59,5	20,6	26,2	71,8	102,8	43,7	-15,8 в.п.

**Джерело: розраховано автором на основі даних Державного комітету статистики України та Головного управління статистики у Кіровоградській області*

Як найбільша організаційно-правова форма сільськогосподарські підприємства Кіровоградщини справляють вагомий вплив на ефективність функціонування круп'яної галузі в цілому. В регіоні проявляється динаміка зростання виробничих витрат в розрахунку як на гектар збиральної площі так і на центнер продукції. Пояснюється це тим, що сільськогосподарські підприємства в 2009 р. понесли більші витрати на ресурси, ціни на які суттєво підвищились, зросло також податкове навантаження. В 2009 році реалізовано найбільшу кількість гречки за останні роки. Повна собівартість 1 центнера в 2010 році вища ніж в 2008 році майже у два рази, а залежало це не лише від виробничих витрат тому, що вони в розрахунку на 1 центнер зросли на 50,0 %, а й від урожайності, що зменшилась на 2,1 ц/га. Собівартість товарної продукції включає витрати на підготовку та освоєння нової продукції тому вона постійно збільшується.

За оцінками експертів, низький рівень економічної ефективності вирощування гречки став наслідком дії низки чинників, серед яких погіршення соціально-економічних умов господарювання, недостатнє забезпечення

матеріально-технічними засобами виробництва й недотримання у зв'язку з цим вимог технології вирощування культури, а також збільшення собівартості продукції [3].

Економічна ефективність вирощування не менш важливої круп'яної культури – проса в сільськогосподарських підприємствах Кіровоградщини показана у таблиці 2.

Таблиця 2 Економічна ефективність вирощування проса в сільськогосподарських підприємствах Кіровоградської області

Показники	Роки						Відношення 2012 р. до 2007 р., +/-
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
Частка в посівах, %	0,4	0,37	0,42	0,28	0,37	0,23	-0,17 в.п.
Урожайність, ц/га	7,1	18,8	20,0	15,5	23,4	13,7	6,6
Валовий збір, тис. ц	32,0	66,7	72,9	38,2	93,1	28,2	-3,8
Виробничі витрати, тис.грн	1615,3	3552,3	3916,9	3009,5	7728,0	3398,5	1783,2
на 1 га, грн	256,4	602,1	593,5	654,2	1246,4	894,3	637,9
1 ц продукції, грн	50,5	48,7	53,7	78,8	83,0	120,5	70,0
Реалізовано проса всього, тис. ц	20,2	31,5	69,6	53,4	47,7	38,4	18,2
в тому числі ц на 1 га	3,2	5,3	10,5	11,6	7,7	10,1	6,9
Товарність, %	63,1	47,2	95,5	139,8	51,2	136,2	73,1
Ціна реалізації, грн/ц	112,9	80,3	53,4	101,6	148,7	116,4	3,5
Виручка від реалізації, тис. грн	2289,4	2534,5	3714,9	5423,1	7091,8	4472,3	2182,9
Прибуток (збиток) від реалізації, тис. грн	892,9	668,3	-680,4	846,2	2164,7	-114,5	-1007,4
Повна собівартість, грн/ц	68,9	59,2	63,1	78,8	103,2	119,4	50,5
Рівень рентабельності (збитковості), %	63,9	35,8	-15,4	28,7	44,0	-2,5	-66,4 в.п.

*Джерело: розраховано автором на основі даних Державного комітету статистики

України та Головного управління статистики в Кіровоградській області

За останні роки урожайність проса була найнижчою в 2012 р., якщо порівнювати її попереднім роком то вона знизилась на 70 %, але собівартість 1 ц зерна в області на 13,5 % менша ніж в цілому по Україні і становила

119,4 грн/ц. Також собівартість 1 ц проса в 2009 і 2010 роках змінилась не суттєво, але ціна реалізації в 2010 р підвищилась на 47,1 грн порівняно з 2009 роком при незначному збільшенні виробничих витрат на 1 га. Причиною даної ситуації була відсутність державного регулювання на ринку круп'яної продукції, а товаровиробники круп самовільно завищували ціни на продукцію для отримання більших доходів. Зазначимо і позитивну тенденцію: в 2009 р. з 53 підприємств області 26 отримали збитки в вирощуванні проса, а в 2011 р. з 46 лише 3.

В сільськогосподарських підприємствах Кіровоградщини відбуваються значні коливання виробничих витрат, основною причиною цього є різкі зміни посівних площ, урожайності та зростання цін на добрива, паливно-мастильні матеріали в досліджуваному періоді, що впливає на ефективність виробництва проса. Розглянемо зміну рівня рентабельності та собівартості вирощування проса на рис. 1.

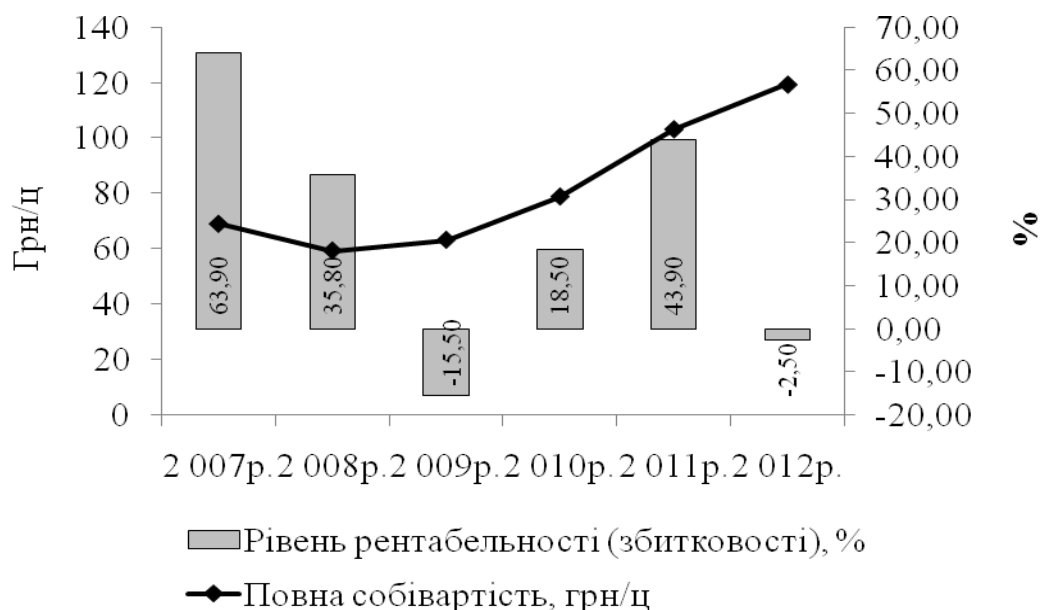

Рис. 1. – Динаміка собівартості та рівня рентабельності вирощування проса в сільськогосподарських підприємствах Кіровоградської області

**Джерело: розроблено автором на основі даних Головного управління статистики у Кіровоградській області*

На протязі останніх шести років відбуваються коливання усіх показників, в 2009 та в 2012 рр. вирощування проса перейшло до категорії збиткового. В 2009 р. рівень збитковості досяг -15,5 %, що стало наслідком зниження реалізаційних цін на 50 % при одночасному зростанні собівартість продукції порівняно з попереднім роком. В 2011 р. відбулося незначне зростання урожайності та валового збору, але підвищення ціни реалізації спричинило збільшення прибутку в 2,5 рази та рентабельності виробництва на 15,3 в. п. порівняно з попереднім роком.

Основним чинником, що формує прибутковість (збитковість) ведення будь-якої галузі аграрного виробництва є реалізаційна ціна на продукцію. На сьогодні навіть при високій урожайності сільськогосподарських культур більшість підприємств втрачають прибутки при коливанні цін на їхню продукцію [2, с. 4]. Вплив ціни реалізації на зміну ефективності вирощування гречки дослідимо за допомогою групування сільськогосподарських підприємств в таблиці 3.

Таблиця 3 Групування сільськогосподарських підприємств за ціною реалізації гречки в Кіровоградській області, 2012 р.

Групи підприємств за ціною реалізації гречки грн/ц	Кількість підприємств в групі	Середня ціна реалізації, грн/ц	В середньому на підприємство		Середня собівартість грн/ц	Рівень рентабельності, %
			Кількість реалізованої продукції, ц	Виручка від реалізації, тис. грн		
I (до 300)	13	226,8	245,8	55,7	260,9	-13,1
II (300,1-350)	11	323,7	226,7	73,4	268,5	20,5
III (350,1-400)	33	378,9	616,9	233,7	266,7	42,1
IV (понад 400)	31	456,9	576,9	263,6	156,2	192,5
Разом:	88	346,5	341,6	118,4	238,1	45,5

**Джерело: розраховано автором за даними Головного управління статистики у Кіровоградській області*

Середня ціна реалізації гречки по групах сільськогосподарських підприємств коливається від 226,8 до 456,9 грн/ц, що вплинуло на рівень рентабельності вирощування зерна який змінювався від -13,1 до 192,5 %. Підприємства III та IV групи становлять 72,7 % з усіх господарюючих суб'єктів, які займались вирощуванням і реалізацією гречки, що свідчить про те, що на ефективне вирощування зерна в регіоні вплинув саме даний чинник. Підприємствами II групи досягнуто рівня рентабельності, що на 33,6 в. п. вищий за аналогічний показник I групи, що пояснюється в зростанні реалізаційної ціни на 96,9 грн/ц при одночасному незначному збільшенні собівартості.

Сільськогосподарські підприємства IV групи досягли високого рівня рентабельності – 192,5 % за рахунок найнижчої собівартості – 156,2 грн/ц, що в 1,7 рази нижча від повної собівартості вирощування гречки в I групі. Маса реалізованого зерна в останній групі менша ніж в попередній на 40 ц, а рівень рентабельності в IV групі вищий порівняно з III групою на 150,4 в. п., на що вплинуло різке зменшення собівартості на 58,6 %. Тому можна зробити висновок, що ефективність вирощування гречки залежить не лише від цін реалізації, а й від собівартості її вирощування.

Досить високий рівень рентабельності вирощування гречки в IV групі досягнуто за рахунок невеликої кількості господарств, в яких даний показник коливається від 300-500 %. Так, наприклад, в даній групі є сільськогосподарське підприємство, що здійснює свою діяльність по вирощуванні гречки найбільш ефективним способом – рівень рентабельності становить 500 % при найнижчому в групі показникові повної собівартості 1 ц – 13,2 грн.

Висновок. Максимальної ефективності виробництва окремих видів аграрної продукції можна досягти за рахунок зменшення витрат виробничих ресурсів та покращення якості зерна. Тому економічну ефективність сільськогосподарського виробництва варто визначати відповідно до вимог та

аспектів економіко-правових законів, що регулюють дану діяльність, та господарськими відносинами, від яких залежить форма власності суб'єкта господарської діяльності.

Підвищенню економічної ефективності виробництва круп'яних культур сприяє: зниження собівартості, збільшення урожайності культур, що досягається через впровадження нових ресурсозберігаючих технологій та використання сучасної техніки. Для збільшення суми прибутку, який залежить і від кількості реалізованої продукції та середньої реалізаційної ціни варто більше уваги надавати маркетингу.

Список використаних джерел:

1. История экономического анализа в 3 тт. — СПб.: Экономическая школа, 2004. — ISBN 5-900428-65-6, 5-900428-61-3, 5-900428-60-5, 0-415-10888-8, 5-900428-64-8.
2. Саблук П. Т. Розвиток інституцій удосконалення механізму реформування аграрного сектору економіки / П. Т. Саблук // Економіка АПК. – 2010. - № 10. – С. 3-10.
3. Долозіна І. Л. Борошномельно-круп'яна галузь України: сучасний стан, тенденції розвитку / І. Л. Долозіна // Інноваційна економіка. – 2012. - № 12(38). – С. 69-72.
4. Заїка С. О. Напрями підвищення ефективності виробництва зерна / С. О. Заїка, К. В. Струк // Науковий огляд. – 2012. - № 8.
5. Макаренко П. М. Інтеграція як фактор підвищення економічної ефективності сільського господарства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbu.gov.ua.
6. Онисько С. М. Порівняльний аналіз показників ефективності сільського господарства / С. М. Онисько, М. М. Богач // Економіка та управління національним господарством. – 2010. - №5. – С. 29 – 33.

References:

1. History of economic analysis 3 TT - SPb.: School of Economics, 2004. - ISBN 5-900428-65-6, 5-900428-61-3, 5-900428-60-5, 0-415-10888-8, 5-900428-64-8.

2. Sabluk P. T. Development of institutes of improvement of the mechanism of reforming of agrarian sector of economy / P. So Sabluk // Economics of agriculture. - 2010. No. 10. - S. 3-10.
3. Dolosa I. L. Flour and cereals industry of Ukraine: current status, trends / I. L. Dolosa // Innovative economy. - 2012. - № 12(38). - S. 69-72.
4. Stuttering C. O. increasing the efficiency of grain production / S. O. stuttering, K. C. Structure // Scientific review. - 2012. No. 8.
5. Makarenko P. M. Integration as a factor of increase of economic efficiency of agriculture [Electronic resource]. - Mode of access: www.nbuu.gov.ua.
6. Onisko S. M. Comparative analysis of indicators of efficiency of agriculture / S. M. onysko, M. M. Rich // Economy and management of national economy. - 2010. No. 5. - S. 29 - 33.